

Slovensko slovaropisje in kritika¹

MAJDA MERŠE

*Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, Novi trg 4,
SI – 1000 Ljubljana, majda.merse@zrc-sazu.si*

SCN VIII/1 [2015], 51–74

Vzporedni pojav slovenskega slovaropisja je njegova kritika. Na raznovrstne slovarske opise slovenskega jezika se opazneje in odmevneje odziva zadnji dve stoletji. Večjega kritičnega odziva so bili deležni zlasti slovarski priročniki splošnega značaja, kakršna sta *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (1970–1991) in *Slovenski pravopis* (2001). V prispevku bo predstavljen obseg kritike slovarjev, njena tipologija in vpliv, ob vzorčnih primerih pa tudi glavni kritični poudarki.

A parallel phenomenon to Slovene lexicography has been its critique, which has been brought to the fore only in the past two centuries. Lexicographic works of a general nature received the most significant critical response, i. e., the *Slovar slovenskega knjižnega jezika* [*Dictionary of Standard Slovene*] (1970–1991) and *Slovenski pravopis* [*Slovene Orthography*] (2001). The article presents the scope of lexicographic critique, its typology and impact, as well as the main critical issues, along with some sample material.

Ključne besede: slovenski jezik, slovaropisje, slovarska tipologija, kritika

Key words: Slovene language, lexicography, lexicographic typology, critique

0 Uvod

Kritika se na slovarje, v katere je bodisi v iztočnični ali ustreznični vlogi vključena tudi slovenščina, opazneje in odmevneje odziva od srede 19. stoletja dalje. Kritičnega odmeva ni mogoče pričakovati ob rokopisnih slovarjih, ki so v 17.

¹ Prispevek je skrajšana, hkrati pa tudi dopolnjena različica razprave, ki je pod naslovom »Vloga kritike v slovenskem slovaropisju« izšla v zborniku *Ukrajins'ka i slov''jans'ka tlumačna ta perekladna leksikografija*, Kijiv: Nacional'na akademija nauk Ukrajini, Institut ukrajins'koi movi, 2012, 349–375.

in 18. stoletju prevladovali, saj so bili dostopni le redkim posameznikom. Tudi na prve tiskane slovarje, v katere je bila vključena slovenščina, ni bilo neposrednih javnih kritičnih odmevov.² Kritična odzivnost je naraščala sorazmerno s širjenjem kroga uporabnikov slovarjev, z dozorevanjem zavesti o njihovem namenu in pomenu, pa tudi s povečevanjem števila poznavalcev slovaropisja.

1 Slovarska kritika od začetka 19. do srede 20. stoletja

1.1 V 19. stoletju so se na nove slovarje pričeli kritično odzivati jezikoslovci, ki so v njih iskali raznovrstne podatke, slednje pa kot poznavalci jezikovnega sistema in kot razgledani uporabniki domačih in tujih slovarskih priručnikov znali tudi ovrednotiti, neredko tudi primerjalno. H kritični presoji so bili še posebej nagnjeni tisti, ki so se sami lotevali slovarskega dela ali imeli slovaropisne načrte.

1.2 Kali kritike, ki zadeva Pohlinov slovensko-nemško-latinski slovar (1781), vsebujejo pripombe, zapisane v okviru prikaza Pohlinove slovnice v uvodnem delu Kopitarjeve slovnice (Kopitar 1809 (1808): 127–148). Mnenje, da Pohlin zaradi rojstva v Ljubljani in življenja v mestu ni poznal čistega ljudskega govora, da so bile njegove ortografske rešitve, predstavljene v slovnici in uresničene v slovarju, slabe, in da so njegove besedne novotvorbe večinoma neustrezne, potrjujejo tudi mesta v Kopitarjevi korespondenci (Orel-Pogačnik 1996: 145–146). Očitke glede zajetega besedja, ki jih je Kopitar v prvi vrsti naslovil na Pohlinovo slovnico, so kasnejši kritiki ponavljali pri ocenah oz. omembah njegovega slovarja.³

² Delni vrednotenjski pretres so zgodnejša slovarska dela doživela šele v okviru obsežne Breznikove obravnave slovenskih tiskanih in rokopisnih slovarjev (od slovaropisnih začetkov v 16. stoletju do srede 19. stoletja) iz leta 1926 (z dopolnitvami v nadaljevanju iz leta 1938), ki le-te analizira glede na slovarske in druge vire, na katere so se slovaropisci naslanjali pri izdelavi slovarjev in od koder so jemali besedje. Breznik pri predstavitvi besedja v različnih slovarjih npr. govori o dobrih, tehtnih besedah (ob Kastelčevem rokopisnem slovarju (1680–1688); 1926: 130), o dobrem in slabem gradivu (ob Pohlinovem trijezičnem slovarju (1781); 1926: 143), poudarja, da je imel Pohlinov slovar veliko posebnosti, nepotrebnih tujk, samovoljnih skovank in potvorb (1926: 144), kot njegovi odliki pa izpostavlja, da je slovenil pismeni besedni zaklad (1926: 144) in da je zabeležil mnogo lepih ljudskih izrazov (1926: 165). Enako velja tudi za Gutsmanna (1789): naredil in nabral je veliko dobrih izrazov (1938: 18–19).

³ Cigale v predgovoru k svojemu nemško-slovenskemu slovarju prikazuje dotedanji razvoj slovenskega slovaropisja. Pohlinov slovar je v tem okviru npr. deležen kritične ocene, da poleg številnih tujih besed navaja tudi »monströse Wortdichtungen« in besede iz drugih slovanskih jezikov, zlasti čehizme (Cigale 1860: V), medtem ko številne glasoslovne, tvorbene in druge spodrsrljaje, ki niso v skladu z duhom slovenskega jezika, pripisuje nerazvitosti slovanskega jezikoslovja (Cigale 1860: IV–V). Glonar (1919: 56–57) že znanim očitkom slovarju glede zajete leksike pridružuje še novega: ne vedno posrečeno opozarjanje na starost besed, poudarja pa tudi neobčutljivost glede rabe nemških tujk.

1.3 Prvo celovitejšo kritiko je kmalu po izidu dolgo pripravljane, obsežnega dvojezičnega nemško-slovenskega slovarja (1860), znanega kot Cigaletov slovar, objavil Fran Levstik (1860). Njegova kritika je zadevala predvsem dotedanji način izdelave slovarjev in zajeti besedni zaklad. Slovarju je očital naslednje pomanjkljivosti:

- gradivo je v veliki meri zbrano s pomočjo prevajanja tujih slovarjev (zlasti Heinsiusa), ki zrcalijo drugačno besedno bogastvo, kot ga izkazuje slovenščina;
- gradivo, ki je bilo zbrano že pred desetletji (velik del predstavlja Vodnikovo), bi moralo biti za slovar izbrano po strožjih merilih;
- sodelavci bi morali manjkajoče besede zbrati med ljudstvom (ustrezno izbiro bi jim omogočilo le dobro poznavanje jezika, le-to pa življenje med ljudstvom);
- prevzete besede, suženjski prevodi in neologizmi niso primerno nadomestilo za zapolnitev poimenovalnih vrzeli; nove besede bi smeli po Levstikovem prepričanju tvoriti le jezika večji pisatelji, slovaropisci pa naj bi segali po že preizkušenih in uveljavljenih neologizmih;
- slovar bi moral bolj upoštevati naglas (za merilo naj bi npr. vzel notranjsko narečje); poleg jakostnega bi bilo treba označevati tudi tonemski naglas («potegnjeni» in »dvojno potegnjeni«: *vrát* in *vrát* (Levstik 1978 (1860): 150)).

Levstikova ocena Cigaletovega nemško-slovenskega slovarja je hkrati tudi programska, saj je v njej s premišljenimi očitki metodološkega in vsebinskega značaja nakazoval pot bodočemu slovaropisju. Menil je, da bi moral biti že pred nemško-slovenskim slovarjem, ki ga kljub pomanjkljivostim označuje kot najboljši dotedanji slovenski slovar, izdelan slovensko-nemški del.

1.3.1 Strogo Levstikovo kritiko je po več desetletjih v tretjem nadaljevanju razprave o slovenskih slovarjih ob obravnavi Cigaletovega slovarja kot neutemeljeno zavrnil Breznik (1938: 148–155). Breznik poudarja, da je Cigaletovo »delo samostojno, znanstveno zanesljivo in zrelo« (Breznik 1938: 148), da virov ni prevajal in da jih je uporabljal kritično, neredko le posvetovalno. Tudi že obstoječih domačih slovarjev ni prepisoval, ampak je zajeto gradivo kritično vrednotil ter ločeval dobre tvorbe od slabih. Podobno je ravnal tudi z novimi knjižnimi tvorbami in zbirkami ljudskih izrazov.

1.4 Slovar, kakršnega je Levstik leta 1860 tako močno pogrešal, je izšel dobra tri desetletja kasneje. Znan je pod imenom »Pleteršnikov slovar« (1894–95), ker je bilo uredništvo slovarja, ki naj bi temeljil na desetletja nastajajoči, heterogeni gradivski zbirki, poverjeno Maksu Pleteršniku. Kljub dvojezični zasnovanosti gre za nacionalno pomembni, temeljni slovar splošnega značaja, saj je bilo vanj sprejeto to, »kar se v literaturi nahaja in kar narod govori« (Pleteršnik 1894: VII).

1.4.1 Obsežni, informativno bogati dvojezični slovar je od izida prvega snopiča dalje (1892) doživljal tudi kritične odzive. Med kritiki je bil tudi Stanislav Škrabec, ki je slovarju namenil poseben sestavek na platnicah *Cvetja z vertov sv. Frančiška* (Škrabec 1994 (1895): 240–242, 246). Kljub nekaterim kritičnim pripombam⁴ je slovar visoko cenil. Prikazoval ga je kot velik slovaropisni dosežek in kot nepogrešljiv priročnik, kar velja za vse jezikovne ravnine (Bokal 2006: 137–143).

1.5 Rezultat kritičnega odnosa do izbire besedja, prikazanega v Pleteršnikovem slovarju, hkrati pa tudi rezultat kritike Breznik-Ramovševega pravopisa iz leta 1935, je Glonarjev *Slovar slovenskega jezika* (1936).⁵ Glonar je v konceptualno spremenjenem enojezičnem slovarju v nasprotju s Pleteršnikovim dvojezičnim, ki je imel namen predstaviti besedno bogastvo pisanega in govornega slovenskega jezika od njegovih začetkov dalje, nameraval prikazati sočasno rabljeno besedje. Svoj slovar si je zamislil kot jezikovni in pravopisni priročnik, ki bi na osnovi tega, kar je prevladovalo v živi rabi, na osnovi dobrega iz tradicije in skladnega s sistemom jezika, normativno urejal knjižni jezik (Hajnshek-Holz 1997: 20).

2 Značilnosti slovarske kritike od srede 20. stoletja dalje

2.1 Ker se je zlasti v drugi polovici dvajsetega stoletja slovarska produkcija zelo povečala, je posledično naraslo tudi število kritičnih odmevov na slovarje, ki so bili z natisom izročeni v uporabo. Sledili so izidu vseh vrst slovarjev: pravopisnim, zelo številnim dvojezičnim, terminološkim, narečnim, etimološkim, zgodovinskim in drugim vrstam specialnih slovarjev, pa tudi *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* kot temeljnemu sodobnemu enojezičnemu slovarju. Število kritičnih odzivov kaže na veliko odvisnost od širine uporabe slovarja: kolikor širšemu krogu je bil slovar namenjen, toliko ostrejšje polemike so praviloma spremljale njegovo informativnost. Velika pozornost je bila po izidu namenjena zlasti temeljnim slovarskim delom.

Na izid slovarjev so se s poljudnejšimi poročili in ocenami najhitreje odzvali kritiki v dnevnem tisku, nekoliko kasneje, hkrati pa obsežneje in temeljiteje v strokovnih revijah, namenjenih problematiki jezika (npr. v *Jeziku in slovstvu*, *Slavistični reviji*, *Jezikoslovnih zapiskih* itd.).

⁴ Škrabca je jezikoslovno nagnjenje k glasoslovju in naglasoslovju usmerjalo zlasti k presoji naglasnih, tonemskih in pravorečnih rešitev v slovarju, pri katerih je zaznal tudi nekaj pomanjkljivosti (Bokal 2006: 137–143).

⁵ Glonar (1919: 10–11) meni, da je bil prvotni namen Pleteršnikovega slovarja (»podati samo živo blago našega jezika«) pravilno določen, žal pa na osnovi raznovrstnega gradiva, neprimernega ravnanja z njim in kolebanja med znanstvenimi zahtevami in praktičnimi potrebami ni mogel biti ustrezno uresničen. Ostrejšjo in določnejšo kritiko pa namenja besednemu izboru v Pleteršnikovem slovarju v uvodu svojega slovarja, saj večino sopomenk označuje kot »mrtvorrojena deca in mumificirani spački« (Glonar 1936a: VIII).

2.2 Motivi kritičnih zapisov ob izidu slovarskih del so bili različni. Praviloma so se oglašali dobri poznavalci slovenskega jezika – pri dvojezičnih slovarjih običajno obeh vključenih jezikov –, slovaropisja, področij, ki so jim pripadali slovarji (npr. dialektologije), specialisti za posamezna jezikoslovna področja (npr. naglasoslovje), vsakdanji uporabniki slovarjev itd. K pisanju ocene jih je spodbudilo bodisi navdušenje ob izidu priročnika, ki so ga praviloma uravnotežali z navedbo opaženih pomanjkljivosti, večkrat pa tudi razočaranje, ki je izviralo iz neskladja med pričakovanim in uresničenim.

Številni prikazi slovarskih del ostajajo strogo na ravni poročil in ne prestopajo niti na ocenjevalno niti na kritiško raven.

2.3 V prispevku bo zarisan obseg kritičnih odmevov ter predstavljenih nekaj vzorčnih kritik za različne tipe slovarjev iz druge polovice 20. in iz prvega desetletja 21. stoletja. Slednje zadoščajo zlasti za tipološki oris kritične misli, ki spremlja izide slovarjev različnih vrst in ki posredno prispeva k dvigovanju in utrjevanju slovaropisne norme, hkrati pa s problemskimi razmišljanji bogati sodobno slovensko jezikoslovje.

3 Kritika in pravopisni slovarji

3.1 Na Slovenskem so najštevilnejši kritični odmevi strokovne in ljubiteljske javnosti spremljali izide PRAVOPISNIH SLOVARJEV, vse od prvega – to je Levčevega pravopisa (1899) – dalje. Odmeve so spodbujali tudi ponovni izidi pravopisnih priročnikov, ne glede na to, ali so izhajali v spremenjeni ali nespremenjeni obliki. V novejšem času se je kritika pričakovano ostro in intenzivno odzvala tudi na predhodno izdana pravila ali celo osnutke pravil. Nekatera pravopisna pravila so izzivala posebej ostre reakcije in se razraščala v prave »pravopisne vojne«. ⁶ H. Dobrovoljc v pregledu pravopisne dejavnosti na Slovenskem, ki vključuje tudi spremne kritične odmeve, povzema:

Odzivi ob izidu vsakega pravopisnega priročnika že tradicionalno odražajo dve težnji: na eni strani se pojavlja želja po večji, bolj očitni predpisovalnosti novega pravopisa, po manj variantni in natančneje definirani knjižni normi, katere posledica bi bila tudi večja obveznost priročnika za uporabnike knjižnega jezika; na drugi strani pa je v odzivih poudarjena težnja po večji dogovornosti tega priročnika, po upoštevanju čim širšega kroga javnosti pri liberalnem uzakonjanju jezikovnih rešitev in zato širjenju meja knjižnojezikovne norme (Dobrovoljc 2004: 43).⁷

⁶ Posebej ostra polemika je vse od prvega pravopisnega priročnika (1899) dalje tekla glede zapisovanja samostalnikov s priponskim obrazilom *-lec* (*bralec* ali *bravec*).

⁷ O kritičnih odmevih na slovenske pravopise od Levčevega dalje prim. Gložančev 1997: zlasti 88–89, 91–93, 95–97, Dobrovoljc 2004: zlasti 43–112, obstajajo pa tudi pregledi kritičnih odmevov na posamezne pravopise (npr. Štrekelj 1911, Suhadolnik 1987, Müller 1991: 192–193).

3.2 Normativne naloge na področju pravopisnih, pravorečnih, naglasnih in tonematičnih vprašanj je v razdobju od izida pravopisa leta 1962 do izida novega (2001) opravljal *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (1970–1991), ki je definiran kot »informativno-normativen« (SSKJ I (1970): XI). Slovar udejanja nov način normiranja, ki ni več črno-belo vrednotenje. Informativno normativni prikaz knjižnega jezika dosega s slovnično, pomensko in zvrstno razčlenjenostjo ter z določitvijo hierarhičnega razmerja med besedami (prim. Vidovič-Muha 1993). Pomisleke ob taki zasnovi slovarja so izrekli zlasti starejši jezikoslovci, mlajši pa so mu zamerili predvsem teoretično neposodobljenost (Dobrovoljc 2004: 83).

3.3 Pred novim pravopisom sta v okviru priprav nanj izšla *Načrt pravil za novi slovenski pravopis* (1981) in *Slovenski pravopis 1 – Pravila* (1990), ki so do pete izdaje leta 1997 na osnovi javne razprave in kritičnih odmevov doživela precej sprememb in prenovitev. Kritike so pisali tradicionalno usmerjeni pisci, ki so v preteklosti iskali vzorce za poenostavitev pravil, pa tudi strokovnjaki, ki so ob pravopisno problematiko zadevali v okviru lastnega dela. Večje število poznavalskih praktičnih predlogov je sledilo tudi objavi Toporišičevega programskega koncepta slovarskega dela pravopisa z naslovom *Teoretična podstava slovarja novega slovenskega pravopisa* (1994). Pripombe z dodanimi predlogi reševanja so se nanašale zlasti na prikaz nezajete ali neustrezno oz. nedosledno reševane (drobnejše) problematike. Več tehtnih in hkrati uresničljivih kritičnih pripomb, ki so za povrh zadevale probleme splošnejšega pomena oz. širšega obsega in ne le ozko specialnih ali celo skrajnih primerov, je bilo pri izdelavi slovarskega dela že upoštevanih. Objavljeni odzivi so vključevali tudi opozorila na odlike zamisli pravopisa in na prednosti izbranih načel, ki so bila prav tako teoretično in navadno tudi izkušnjsko utemeljena. Čeprav so pozitivni odzivi redkejši, jasno kažejo na dvopolnost kritike. Del kritike, ki je spremljala nastajanje slovarskega dela pravopisa, je mogoče opredeliti kot »pozunanjeno« notranjo kritiko, saj so konkretne predloge prispevali sodelavci pravopisa (npr. Gložančev 1993–1996, Weiss 1993/94, 1999 itd.). Slednja je deloma že vplivala na izboljšavo slovarskega postopka, na dokončnost slovarskih rešitev in na povečano informativnost priročnika.

3.4 Plaz kritičnih odmevov je sledil izidu informativno zelo obsežnega *Slovenskega pravopisa* leta 2001. Tudi ob tem delu je kritika izzvenevala v očitke splošnejšega značaja, hkrati pa se poznavalsko lotevala podrobnosti.

3.4.1 Ob izidu so dnevnikarji hkrati s poudarjanjem potrebnosti priročnika ter dragocenosti konkretnih podatkov in prilagojenosti sodobnemu času glede izbire vključenih gesel v poročila vpletali tudi očitke, ki neredko nasprotujejo pohvalam. Osnovna sta dva: da smo na pravopis predolgo čakali in da je za navadnega uporabnika strokovno prezahteven in preobsežen, ob njih pa še, da so pravila preobsežna, in celo, da so avtorji vanj skušali vključiti preveč slovnice in leksike, da so prezrte nekatere prevzete, vendar dovolj uveljavljene besede. Grajana je bila prevelika avtoritarnost priročnika in dan praktični nasvet, da naj

bi pri razvrstitvi dvojnic usmerjalo stanje, kakršno zrcali korpus in ne morda občutek urednikov. Zlasti v mejah nestrokovne kritike se je dogajalo, da je kritika bodisi kot odlika ali kot slabost večkrat obravnavala isto vsebinsko sestavino pravopisa.

3.4.2 Poznavalska strokovna kritika (oglašali so se npr. lektorji, ki so jih presenetile nekatere dovoljene dvojnice ter priporočani vrstni red dvojnic, kakršnega niso bili vajeni, po drugi strani pa primeri neprilagojenosti sodobni izreki in (pre)hud tradicionalizem, ki se je pokazal ob upoštevanju zastarelega in nepriznavanju že uveljavljenih, splošno razširjenih, novih izgovorih variant itd.) se je npr. obregnila ob predstavitev izgovorne in naglasne problematike v pravopisu in ob nekatera manj sprejemljiva pravila. Obsežno in sistematično vsebinsko kritiko s predlogi izboljšav je *SP 2001* namenil Lenarčič.⁸ V njej se osredinja zlasti na napake pri zapisovanju prevzetih besed in lastnih imen, na manjkajoče besede, na premalo domišljena in neustrezna pravila in na raznovrstne druge pomanjkljivosti.

3.4.3 Kritiki *SP 2001* je bila posvečena posebna številka *Slavistične revije* (*Slavistična revija* LI (2003), št. 2). V njej so ponatisnjeni prispevki z okrogle mize z naslovom *Kaj je novega v slovenskem jeziku? – Ob izidu Slovenskega pravopisa*,⁹ ki jo je zasnovala A. Vidovič Muha. Na njej je sodelovalo devet jezikoslovcev in poznavalcev pravopisne problematike. Prispevali so bolj ali manj kritične poglede, zlasti glede obravnave problematike, s katero so se sami raziskovalno intenzivneje ukvarjali.¹⁰

Protiutež kritičnemu vrednotenju slovarja kot pravopisnega priročnika poleg Toporišičevih odgovorov predstavljata dva pojasnjevalna prispevka (Dular in J. Snoj).

3.5 Polemični odzivi na pravopisne priročnike so v prvi vrsti vplivali na spreminjanje predpisa, z argumentiranimi razmišljanji pa so hkrati prispevali tudi k reševanju načelnih jezikovnih vprašanj (Dobrovoljc 2004: 46).

⁸ Lenarčičeva kritika *Slovenskega pravopisa 2001* je predstavljena v več zaporednih sestavkih, ki jasno kažejo tudi na njeno postopno vsebinsko in problemsko razraščanje. V celotnem obsegu je objavljena v knjigi leta 2004.

⁹ Prvič so bili objavljeni že v zborniku 38. seminarja slovenskega jezika, literature in kulture leta 2002.

¹⁰ Širok spekter pripomb, ki segajo od neaktualnosti gradiva, rabe nekaterih splošnih normativnih ter zvrstnih in stilnih oznak, do razumevanja pojma pridevniške vrstnosti, je npr. prispevala A. Vidovič Muha (2003: 117–122). Pripombe zadevajo tudi način reševanja različnih pravopisnih tem (npr. pisanje skupaj in narazen, normiranje polcitatnih lastnih imen itd.), opozorjeno je na problematiko prikaza govornega knjižnega jezika, zlasti z vidika knjižne norme (Tivadar, Jurgec 2003: 203–220) itd.

4 Kritika in *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (1970–1991)

4.1 Drugo delo, ki je zaradi svojega pomena sprožilo veliko raznovrstnih kritičnih razmišljanj, je bil *Slovar slovenskega knjižnega jezika* kot največja slovenska slovaropisna naloga doslej. Izhajal je v letih 1970–1991. Kritična misel ga je spremljala vse od predstavitve zamisli (1964) dalje.¹¹ Raznovrstne odmeve na slovar, kritične in drugovrstne omembe, pisne in govorne, daljše in krajše, domače in tuje, podpisane in anonimne, je kot potreben uvod v pripravo enozvezkovnega razlagalnega slovarja slovenskega jezika zbral J. Müller.¹² Leta 1996 objavljeni seznam šteje 604 enote. Müller jih je glede na vrsto omemb (kritika, ocena, prikaz, pripomba, poročilo itd.) tipološko opredelil in razvrstil ter zgoščeno predstavil glede na obravnavano problematiko: kritika je zadevala ob slovarski prikaz norme, ob način slovarskega prikaza besed, ob zajeto besedje, ob prikaze frazeologije,¹³ pravopisa, pravorečja z naglasoslovjem, oblikoslovja, zvrstnosti, pomenskosti, ob ponazoritve (Müller 1996: 187–190).¹⁴ Kot izkušen slovaropisec in leksikolog je kritiko slovarja ne le tematsko predstavljal, ampak nanjo mestoma tudi kompetentno odgovarjal.

Kmalu po izidu celotnega *SSKJ* so se začela vrstiti vse bolj nestrpna opozorila, da bi slovar potreboval prenovu in ažuriranje, saj so bili nekateri iztržki vsebinsko zastareli, pa tudi jezikoslovje je prispevalo več spoznavnih novosti, ki bi jih bilo treba pri novem slovarskem prikazu slovenskega knjižnega jezika upoštevati. Računalniška dostopnost vse večjih količin gradiva vsekakor omogoča prenovu in dopolnitve.

4.2 Leta 2014 je izšla druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja *SSKJ*. Tej je hitro sledila kritika, ki so jo napisali štirje izkušeni slovaropisci, med drugim tudi urednik prvega *SSKJ* (Ahlin, Lazar, Praznik, Snoj 2014). Kritika v prvi vrsti izpostavlja konceptualno neusklajenost glavnine slovarja, ki ga predstavlja *SSKJ* 1970–1991, in dopolni, večinoma zajetih iz *Slovarja novejšega besedja* (2012) ali izdelanih na osnovi korpusnega gradiva. Vključuje presojo

¹¹ Obsežnejšo kritiko je slovarski zamisli, ki je bila predstavljena v obliki poskusnega snopiča (1964), npr. namenil Jakopin (1964).

¹² Zapisi in izjave o slovarju so bili zbrani z namenom, da bi bili ugotovljeni problemi in mesta, ki v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* niso najbolj rešeni (Müller 1993: 52, 1996: 190).

¹³ Sestavek, ki kritično obravnava prikaz frazemov v *SSKJ*, je npr. vreden posebne omembe, saj prinaša tudi jednat povzetek sočasnega vedenja o frazemih. Na osnovi prikazanega načina razumevanja frazema določa kriterije, ki bi jih morala upoštevati leksikografska obdelava (Petermann 1988: 302–303).

¹⁴ Müller (2009: 17–21) upravičenost priznava zlasti naslednjim očitkom: glede označitve ali razlage nekaterih besed ali besednih zvez; glede virov – med izpisanimi viri je bilo premalo publicističnih in žurnalističnih virov, docela odsoten pa je bil govorjeni jezik; glede rabe kvalifikatorjev – standardizirane oznake, ki zvrstno določajo slovarsko enoto, so sicer temeljna kvaliteta *SSKJ*, potrebne pa so sistemske in distribucijske preureditve; upravičena je zahteva po ločenem prikazu prislova in členka itd.

različnih slovaropisnih segmentov, zlasti gradiva, zvrstno-stilnega označevanja, besednovrstnosti gesel, tipologije razlag, slovaropisnih ponazoril itd. Ker je kritični odziv očitno spodbudila skrb za slovaropisno strokovnost, bodo v njem navedena opažanja lahko služila kot koristen napotek pri nadaljnjih tovrstnih prizadevanjih.

5 Kritika kot spremni pojav raznovrstnih slovarjev

5.1 V številnih ocenah SLOVARJEV RAZLIČNIH TIPOV, ki so bile na Slovenskem v minulih desetletjih objavljene v dnevnem in revijalnem tisku, zlasti pa v strokovnih revijah – večinoma so jih napisali jezikoslovci in poznavalci slovaropisja –, so praviloma izpostavljene slabosti (nedoslednosti in pomanjkljivosti) posameznih slovarjev. Preko kritičnih odzivov nanje se je s primerno posplošitvijo mogoče seznanjati tudi z značilnimi potezami različnih tipov slovarjev ter slutiti obrise idealne slovarske zamisli.

Kritika se je smiselno odzivala zlasti na poskusne zvezke raznovrstnih slovarjev, saj je bila s predogledom zasnove in uporabljenih metod dana možnost njihove presoje in strokovno utemeljenega vplivanja na dokončno zamisel slovarja.

5.2 Seznanjevalno-kritični zapisi so praviloma z majhnim časovnim zamikom (leto ali dve) pospremili tudi izide velikega števila novejših¹⁵ DVOJEZIČNIH SLOVARJEV s slovenskim jezikom v iztočnični ali ustreznični vlogi (npr. slovenščina v kombinaciji s slovanskimi jeziki).¹⁶ Ocenjevanja so se praviloma lotevali posamezniki, ki so bili dobri poznavalci obeh vključenih jezikov. Med njimi so bili tudi tujci.¹⁷ Kritiki večinoma slovarje presojujejo z jasno zavestjo, da gre za zahtevno delo, ki mora slediti hitremu razvoju slovaropisja, hkrati pa temeljiti na poznavanju sodobne norme zajetih jezikov (Lipovec 1977: 268). Čas, v katerem sta nastala slovar in njegova kritična presoja, je v marsičem pogojeval oboje, tako slovar kot tudi vsebinskost in temeljitost kritike.¹⁸ Ocene

¹⁵ Podobno se je dogajalo tudi ob izidu starejših dvojezičnih slovarjev. Izidu *Grško-slovenskega slovarja* (1915) je npr. že leto kasneje sledil prikaz (Samsa 1916), ki je opozoril na številne odlike (in le na nekaj manjših pomanjkljivosti) slovarja, hkrati pa tudi na njegov praktični pomen pri pouku grščine v srednjih šolah.

¹⁶ Slednji se medsebojno razlikujejo po obsegu, metodologiji, namenu itd.

¹⁷ V reviji *Jezik in slovstvo* je npr. izšlo več prevodov ocen, ki so jih napisali tuji ocenjevalci dvojezičnih slovarjev: ruski (Gudkov 1969), češki (Novakova 1969/70), slovaški (Michalus 1984/85), poljski (Darasz, Ślawski 1999/2000) itd.

¹⁸ Na vsebinsko zasnovo kritike in izpostavljeno problematiko je poleg družbenih okoliščin, v katerih sta obstajala in se uporabljala slovarska soočena jezika, večkrat vplivala tudi ožja strokovna specializiranost pisca. V oceni Jurančičevega *Srbohrvatsko-slovenskega slovarja* (1972) se npr. kritik (Šimundić 1973/74: 129–132) omejuje na predstavitev načina prikazovanja razlikovalnosti srbskega in hrvaškega jezika, zlasti glasovne in naglasne narave, v manjši meri pa poimenovalne.

dvojezičnih slovarjev (npr. slovensko-češkega, ki je izšel leta 1976) vključujejo tudi razmišljanje o namenu dvojezičnih slovarjev in o njihovi idealni informativnosti, ob konkretnih slovarjih pa opozarjajo tudi na odmike od nje. Očitek, ki zadeva primanjkljaj ali odsotnost stilnih kvalifikatorjev, je npr. oprt na zavedanje tovrstne vrednosti besedja. K slednji je pri slovenskih presojevalcih v veliki meri pripomogla označenost besed v *SSKJ*. Očitek so kritiki ponavljali z vidika ideala, ki je, prikazati dejansko, živo rabo jezikov, pri izbranih besedah pa značilne skladišne povezave, presojali pa so tudi ustreznost izbire ilustrativnega gradiva. Uzaveščenost hitrega spreminjanja jezikov je narekovala tudi presojo aktualnosti zajetega besedja ter posledično kritiko vključevanja zastarelega besedja.

Prav med ocenami dvojezičnih slovarjev z vključeno slovenščino, ki so izšle v zadnjih petdesetih letih, je mogoče zaslediti tudi največje kontraste glede ostrine prikaza pomanjkljivosti ter glede strpnosti sprejemanja kritike in odziva nanjo.

Priložnost za upoštevanje opozoril na pomanjkljivosti se je ponujala ob ponovnih izdajah dvojezičnih slovarjev, saj so le-te omogočale predelave in razširitve. Opozorila bi lahko upoštevali tudi kasneje izdelani obrnjeni slovarji, zlasti če je bil avtor isti. Ponavljano izpostavljanje istih pomanjkljivosti pa prispeva k oblikovanju in uzaveščenju enotnejše, kakovostno zahtevnejše slovaropisne norme, ki naj bi bila upoštevana pri izdelavi bodočih dvojezičnih slovarjev.

Glede na vsebinske in oblikovne elemente, ki so jih kritiki presojali ob pregledu dvojezičnih slovarjev kot tipološko in funkcionalno specializirane slovaropisne zvrsti, so med pomanjkljivostmi pogosteje omenjali:¹⁹

- neustrezen izbor iztočnic, ki je neredko posledica naslonitve na slovarski zgled (prim. Novakova 1969/70: 158 o Bradačevem češko-slovenskem slovarju; Jurančič 1965 o slovensko-srbohrvaškem slovarju; Meze 1976/77 o slovaško-slovenskem slovarju); ob njem se ocenjevalci večkrat sprašujejo po kriterijih, ki so vplivali na bolj ali manj ustrezno izbiro iztočnic;
- nenaglašenost ali neustrezna naglašenost slovenskega besedja;
- neusklajenost z veljavnimi pravopisnimi pravili v slovarsko zajetem tujem jeziku (npr. v češčini (Novakova 1969/70: 61) in v srbohrvaščini (Šimundič 1973/74: 131) itd.);
- omejevanje na razlago s pomensko nediferenciranimi, večkrat neustrezno ločenimi ali celo napak izbranimi ekvivalenti (npr. očitek slovensko-češkemu slovarju, Lipovec 1977: 270);
- neobvestilnost glede morebitne pomenske različnosti prevzetih besed, ki jih vključujeta oba slovarsko soočena jezika;
- odsotnost stilnega vrednotenja besedja, kar posledično pomeni nerazločevanje med nevtralnimi in stilno označenimi, ali izbira napačnega vrednotenja, bodisi pri izhodiščnem, ustreznem ali pri obeh vključenih jezikih (očitek,

¹⁹ Med dvojezične slovarje, ki so si prislužili pohvalo tako glede prikaza aktualnega temeljnega besedja kot glede naglaševanja, slovničnega označevanja in preišljenega sistema (stilnih) kvalifikatorjev, npr. spada *Slovensko-poljski slovar* iz leta 1996 (Sławski 1999/2000: 100; Darasz 1999/2000: 104–105).

- da se nevtralnno besedje ne loči od narečnega in zastarelega, velja za Kotnikov slovensko-ruski slovar (1967; prim. Gudkov 1969: 263); podobno tudi Michalus 1984/85: 63 o slovensko-slovaškem slovarju ter Novakova 1969/70: 159 z očitkom češko-slovenskemu slovarju iz leta 1967);
- neustrezna izbira ilustrativnega gradiva, ki bi moralo prikazovati živo rabo besed z značilnimi zvezami, frazemi itd.;
 - tehnične pomanjkljivosti (npr. Gjurin v oceni makedonsko-slovenskega slovarja (1982)).

Glede na značilne poteze ali značilne okoliščine rabe vključenih jezikov je bil v ocenah izpostavljen tudi način prikaza le-teh. V kratki oceni ameriškega kritika (Paternost 1968: 200–201), ki je sledila izidu prvega večjega angleško-slovenskega slovarja (1967), je bilo npr. opozorjeno na dejstvo, da v slovarju, ki poleg vsakdanjega angleškega jezika zajema tudi nekaj strokovnega izrazja, prevladujejo britansko-angleške variante, redke navedene ameriške in avstralske variante pa so za povrh površno obravnavane. Med pomanjkljivostmi slovarja so izpostavljene še: odsotnost dela vsakdanjega besedja, neupoštevanje tujk, pomenska nerazločenost angleških in ameriških variant ali celo napačna pomenska opredeljenost nekaterih gesel.

5.3 Kritične obravnave jezikoslovcev, ki so bili praviloma tudi slovaropisci, so spodbudili tako izidi poskusnih zvezkov **TERMINOLOŠKIH SLOVARJEV** kot tudi izidi terminoloških slovarjev, ki pri strokovni javnosti predhodno niso posebej preverjali ustreznosti koncepta slovarja. Med rezultate tovrstnih obravnav se uvršča vse jasnejša izoblikovanost in uzaveščenost kakovostno zahtevnih in visoko naravnanih slovarskih normativov. Praktično upoštevanje danih opozoril in nasvetov bi lahko privedlo tudi k vsebinski izčiščenosti in razmejenosti slovarjev različnih tipov.

5.3.1 Enega najtemeljitejših kritičnih pretresov je doživel *Poskusni snopič Glasbenega terminološkega slovarja* (1983). Opravil ga je V. Gjurin (1983). Usklajen je z avtorjevim širšim teoretičnim razmišljanjem, ki vključuje tudi spoznanje, da je slovarsko informativnost tipološko mogoče zajeti v desetih točkah: slovarji »jezikoslovnega tipa«, med katere sodijo tudi terminološki, (1) ponujajo (abecedno, pojmovno, področno ali kako drugače) urejen seznam besediščnih enot, obveščajo (2) o pisni in (3) glasovni podobi teh enot, o njihovih (4) slovničnih in (5) zvrstno-stilnih značilnostih, (6) dajejo pomen (razlagalno, z drugojezično ustreznico ipd.) teh enot in (7) prikazujejo njihovo rabo s ponazarjalnim gradivom, obveščajo (8) o njihovi zgodovini znotraj jezika in (9) o njihovem izvoru oz. etimologiji, lahko pa dajejo še (10) različna druga obvestila (tudi zunajjezikovna). Kritika je zaradi teoretične domišljenosti²⁰

²⁰ Značilne sestavine ocene so tudi razmišljanja o sočasno aktualni jezikoslovni problematiki (npr. o besedotvornem statusu sestavin poimenovanja *boogi-woogi*, o omejitvah glede rabe pridevnikov in pridevniških besed v prislovnem določilu itd.).

in temeljitosti postala metodološki zgled za številne kasnejše kritične presoje vzorčno predstavljenih ali že dokončanih slovarskih del.

5.3.2 Daljši niz kritičnih obravnav terminoloških slovarjev ali njihovih vzorčnih prikazov so prispevali leksikografi in hkrati leksikologi z Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša, ki so po tej poti nekajkrat ocenjevali tudi delo (starejših) sodelavcev. Slednji so bili kot slovaropisci vključeni v pripravo terminoloških slovarjev.

5.3.2.1 P. Weiss (1991/92: 239–241) se je z več vprašanji ter upoštevanja vrednimi poznavalskimi pripombami in predlogi odzval na *Poskusni snopič novega gozdarskega slovarja* (1990). Z bogatim slovaropisnim predznanjem je kritično pregledal vse sestavine slovarskega sestavka, primerjalno pa tudi vse vzorčno navedene sestavke, in opozoril na pomanjkljivosti zamisli ter nedoslednosti izvedbe. Weissova kritika je pogosto večdimenzionalna. Tudi v kritično obravnavo poskusnega snopiča gozdarskega slovarja je npr. vpletel kritični pogled na eno izmed (po njegovem spornih) načel, upoštevanih pri pripravi slovarskega dela nastajajočega pravopisa.²¹

5.3.2.2 Strokovno pretehtana kritična odziva sta doživela tudi *Gradivo za pomološki slovar* (1995) in poskusni snopič *Bibliotekarskega terminološkega slovarja* (1996). Za prvo delo je kritično oceno napisala M. Košmrlj-Levačič (1997), za drugo pa P. Gantar (1997). M. Košmrlj-Levačič se je v kritičnem pregledu obravnavanega dela dotaknila tudi (nedorečenega) razmerja med sadjarstvom in pomologijo ter izrazne prekrivnosti s sosednjimi strokovnimi področji (zlasti prekrivnosti pomološkega in botaničnega izrazja – slednjega kot soavtorica *Botaničnega terminološkega slovarja* (2011)), ki postaja vprašljiva tudi zaradi neopredeljenosti načel glede izbora strokovnega izrazja.

5.3.2.3 P. Gantar je pri kritični presoji poskusnega snopiča *Bibliotekarskega slovarja*, ki je mestoma oblikovana po Gjurinovem vzoru (Gjurin 1983b), upoštevala sedem vidikov, ki jih kot vsebinsko relevantne v uvodu navaja tudi *SSKJ*. Slednji zadevajo: 1. zasnovo in nastanek slovarja, 2. gradivo za izdelavo, 3. značaj, vsebino in obseg, 4. zgradbo in tehnično ureditev, 5. ustroj gesla z njegovo pomensko in slovnično informativnostjo ter ilustrativnim gradivom, 6. kvalifikatorje, 7. druge informacije.

5.3.2.4 Krajši zapis predstavitevno-kritičnega značaja (Bokal 1997) je npr. pospremil tudi izid *Javnozdravstvenega terminološkega glosarja* (1994), ki poleg omembe nekaterih pomanjkljivosti vključuje tudi razmišljanje o zakonitostih

²¹ Gre za določilo, da se pri pridevnikih iz lastnih imen, ki zaznamujejo duhovno last, daje prednost zapisu z malo začetnico, čeprav se dopušča tudi pisanje z veliko začetnico (Weiss 1991/92: 240–241).

vračanja novih poimenovanj v terminološke leksikalne sisteme (Bokal 1997: 203–204).

5.3.3 Tudi na Koroškem nastali dvojezični slovar pravnega in ekonomskega jezika (1989) je predstavljen v kratki, zgoščeni, hkrati pa izčrpni oceni, ki jo je na osnovi teoretičnih in praktičnih izkušenj, pridobljenih pri izdelavi nemško-slovenskega slovarja, napisal J. Gradišnik (1991/92). Med slabostmi oz. primanjkljaji, ki bi morali biti v ponovni izdaji odpravljeni, omenja tudi nezadostnost podatkov o rabi besed in njihovi stilni vrednosti, navajanje ustreznic, ki so izven Koroške nepoznane, ter izbiro ustreznic, ki niso usklajene s sodobno slovensko normo.

5.4 O problematiki slovenskega ETIMOLOŠKEGA SLOVARJA je že pred izidom prvega zvezka slovarja kritično razmišljal F. Bezljaj kot snovalec in (prvi) avtor slovarja.²² Temeljit strokovni prikaz, ki je sledil izidu tretjega zvezka slovarja (1995), je prispevala A. Šivic-Dular (Šivic-Dular 2000).²³ Namenjen je predvsem mednarodni strokovni javnosti. Avtorica v njem izpostavlja informativno bogastvo slovenskega etimološkega slovarja,²⁴ še posebej pa strokovne prispevke obeh mlajših Bezljajevih sodelavcev, ki so tako vsebinske kot metodološke narave. Posebej omenja rekonstrukcijo kot osrednjo slovaropisno metodo ter primere novih, originalnih etimoloških razlag praslovenskih besed.

5.4.1 Domači (Zorman 2004) in tuji prikaz (Blagus Bartolec 2005), ki sta sledila drugi izdaji (2003) Snojeve poljudnejše verzije etimološkega slovarja,²⁵ izkazujeta predvsem predstavitveni namen.

5.4.2 Snojev *Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen* (2009) je pričakovano zbudil tudi zanimanje geografov. Prikaz v *Geografskem vestniku* (Kladnik 2009) je predvsem poročevalne narave. Kritični sta le pripombi, da je nekaj meril, uporabljenih pri izboru in slovarski etimološki obravnavi zemljepisnih imen, subjektivnih in da opremljanje gesel z geografsko zanimivimi podatki ni dosledno izpeljano.

V dnevnem časopisju je kritiko, ki se ji zdi metoda iskanja izvora zemljepisnih imen v (staro)slovenskih ali staronemških zapisih preširoko uporabljena in večkrat zgrešena, številne rešitve pa premalo ali preveč poljudne, objavil znani uporabnik, poznavalec in presojevalec novjših slovenskih slovarjev

²² Slovar sta nadaljevala in dokončala mlajša sodelavca Metka Furlan in Marko Snoj.

²³ Na izid tretje (1995) in četrte knjige (2005) slovarja se je z obsežnima strokovnima sestavkoma odzvala tudi ruska etimologinja L. V. Kurkina (1997 in 2010).

²⁴ Avtorica omenja, da slovar prinaša številne detajle, ki na osnovi slovenskega gradiva širijo in izpopolnjujejo vedenje o posameznih besedotvornih, arealnih in drugih karakteristikah praslovenske leksike (Šivic Dular 2000: 358).

²⁵ L. V. Kurkina je tako kot znanstveno izdajo slovenskega etimološkega slovarja ocenila (1998) tudi prvo izdajo Snojeve poljudnejše različice, ki je izšla leta 1997.

Simon Lenarčič. Kritik se pri ugotavljanju izvora imen zavzema za upoštevanje večjega števila meril, zlasti pa za upoštevanje geografskega okolja in njegove zgodovine. Za vrsto navedenih etimologij navaja drugačne razlage.

5.5 Tudi informativnost redkih izdelkov ZGODOVINSKEGA SLOVAROPISJA kritikov ni zadovoljevala. Kritičnih pripomb so bili deležni tako prvi poskusi kot kasnejši izdelki.

5.5.1 Na Stabejevo preobrnitev Megiserjevega *Thesaurusa Polyglottusa* (1977) je v kratkem kritičnem zapisu opozoril Jakopin (1977). V prikazu posebej opozarja na preobrnitev kot slovaropisno metodo, ki je bila v tedanjem času še preizkušana novost, opozarja pa tudi na nekaj slabosti slovarja. Slednje so večinoma posledica (presmelega) posodabljanja, ki ni dovolj upoštevalo razvojnih zakonitosti slovenskega jezika.

5.5.2 Kar dve (različno zasnovani) kritiki (Narat 2007 in Ulčnik 2007) sta bili naslovljeni na *Slovar stare knjižne prekmurščine* Vilka Novaka (2006).²⁶ Izidu slovarja sta sledili že naslednje leto. N. Ulčnik v oceni omenja informativno okrnjenost, ugotovljivo na osnovi primerjave z domišljenim slovarskim konceptom, kakršnega predstavlja poskusni snopič (1988). V podrobni oceni J. Narat so tipizirano našteje raznovrstne pomanjkljivosti, ki so v slovarju ostale kljub opravljenim urejevalnim posegom sodelavcev z Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Obe kritični obravnavi prispevata k seznanjenosti s slovarjem in z uporabljenim gradivom, hkrati pa uzaveščata slovaropisne postopke, značilne za tip zgodovinskega slovarja, in opozarjata na nujnost notranje usklajene in poenotene rabe slovaropisnih rešitev.

5.5.2.1 J. Narat je kritično brala tudi slovarski del monografije *Začetki prekmurskega časopisja*, ki jo je napisala Natalija Ulčnik (2009). Ocenjevalka pri zaporedni analizi obvestilnih sestavin slovarskih sestavkov (npr. iztočnic, prečrkovanja, pregibnostnega vzorca, naglasa, oblikoslovja, obravnave besednozveznih poimenovanj itd.) izpostavlja predvsem odstopanja od splošno uveljavljenih slovarskih standardov.

5.5.3 Tudi *Poskusni snopič Slovarja slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja* (Merše, Novak, Premk 2001), ki predstavlja zamisel razlagalnega zgodovinskega slovarja, temelječega na gradivu, zbranim s popolnim izpisom del iz obdobja 1550–1603, je bilo doma in v tujini pozorno sprejeto. Medtem ko so tuje ocene (npr. Harambašić (2001) in Moszyński (2004)) predvsem informativnega

²⁶ Slovar je v letih 1981–1987 izdelal Vilko Novak. Temelji na gradivu, ki je bilo zbrano deloma s popolnim, večinoma pa s kombinacijo popolnega in izbirnega izpisa iz 25 del (iz obdobja 1715–1886). Ker je slovar potreboval še nekaj urejevalnih posegov in slovaropisnih izboljšav, ki so jih opravili sodelavci Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, je bil tisk odložen skorajda za dve desetletji.

značaja, pa domača, ki jo je napisal P. Weiss, prinaša obsežno, temeljito, podrobno, preiščeno in poznavalsko kritiko tako slovarske zamisli v celoti kot njene konkretne predstavitev v obliki poskusnega snopiča.

5.6 Tudi izidu nekaterih NAREČNIH SLOVARJEV so sledile kritične ocene, ki so jih napisali bodisi dialektologi ali/in dobri poznavalci jezikoslovne problematike in slovaropisja.

5.6.1 Več odmevov je npr. spodbudil izid *Slovarja beltinskega prekmurskega govora* (1985), ki ga je izdelal Franc Novak, dopolnil in uredil pa njegov brat Vilko Novak. S triletnim zamikom je slovarju sledila kritična ocena, ki jo je prispeval ameriški jezikoslovec M. L. Greenberg (1988) kot izjemen poznavalec prekmurskih govorov, pa tudi glasovne in naglasne problematike. V kritičnem zapisu se osredinja na analizo slovarske informativnosti izgovora in naglašenosti besedja, pomanjkljivosti pa odkriva tudi pri prikazu oblikoglasja in oblikoslovja (Greenberg 1988: 455–456).

5.6.2 Knjigi Stanka Koširja, ki je izšla v samozaložbi pod naslovom *B's'dnjak rutaršče 'n srenšče špraše, Slovar rutarške in srenške govore* (1997), je bila izkazana pozornost s sestavkom predstavitvene narave (Škofic 1998). Avtorica ga končuje s kritično sklepno mislijo, da bi delo moralo nastajati v sodelovanju s strokovnjaki – jezikoslovci, dialektologi, leksikologi, če bi želelo pridobiti strokovno vrednost (Škofic 1998: 199).

5.6.3 Strokovno predstavitev je zelo hitro doživel tudi narečni slovar Bernarda Rajha (2010), ki je namenjen prikazu severozahodnoprleškega govora. Podnaslovljen je kot »gradivo za narečni slovar«. Ocenjevalka (Benko 2011) je odlike in slabosti dela prepoznavala na osnovi teoretičnih zahtev nemškega leksikografa Wieganda in ugotovitev, ki jih je prispevalo načrtno, večinoma ožje osredinjeno raziskovanje dosežkov slovenskega slovaropisja (zlasti Kenda-Jež, Weiss 1999 in 2010).

5.7 Tudi številne analitično zasnovane razprave, ki se osredinjajo na način slovarskega zajetja in prikaza izbrane problematike, neredko hkrati izzvenevajo kritično in načrtovalno (npr. Weiss 1998 – o načinih predstavljanja besedišča v treh narečnih slovarjih, ki so izšli v letih 1995–1997;²⁷ 1999). Weissovi kritični odzivi na več vrst slovarjev so oprti na neposredne slovaropisne izkušnje, pridobljene pri izdelavi narečnega slovarja²⁸ in pravopisa ter pri študiju različnih

²⁷ Gre za slovarje, ki so jih izdelali Franc Novak (1996), Dušan Jakomin (1995) in Stanko Košir 1997.

²⁸ Njegov poskusni zvezek *Slovarja govorov Zadrebke doline med Gornjim Gradom in Nazarjami* (1998), ki zajema črke A–H, je v pregledu slovenskega narečnega slovaropisja označen kot »model za izdelavo sinhronega enonarečnega slovarja« (Kenda-Jež 2006: 27), obsežnejša ocena pa je izšla v tujini.

vrst slovarjev. Zasleduje več ciljev: predočiti idealno obliko in svetovati pot, ki bi vodila k dobremu izdelku, vendar cilj v zaželeni obliki običajno iz objektivnih razlogov ni dosegljiv. Kritiko treh narečnih slovarjev uvaja razmišljanje o specifikih narečnih slovarjev, ki zadeva prednosti in slabosti individualne izvedbe, obseg zajetega besedja in način prikaza. Posebej omenja pogojevalne komponente slovarskega dela, med katere spadajo znanje, čas in zmožnosti (Weiss 1998: 189). Izpostavlja tudi dileme glede narečnega slovarja kot razlikovalnega v odnosu do knjižnega jezika. Na obravnavane tri narečne slovarje, ki so jih pisali govorniki – nejezikoslovci, naslavlja kritiko glede na naslednja presojevalna merila: informativnost uvoda, zapis gesel, obseg na novo zapisanega besedja in način prikaza.

5.8 Strokovna kritika se je pričakovano odzivala tudi na izide **SPECIALNIH SLOVARJEV**, zlasti pa na predhodno izdane poskusne snopiče. Zaradi njihove vsebinske specifičnosti so jih praviloma pisali le dobri poznavalci zajete jezikoslovne in hkrati slovaropisne problematike.

5.8.1 Zelo strokovna kritika je sledila izidu **FRAZEOLOŠKIH SLOVARJEV**.

5.8.1.1 Ocena (Suhadolnik 1961), ki jo je spodbudil izid slovensko-hrvatsko-latinsko-nemško-francosko-angleškega frazeološkega slovarja (Pavlica 1960) kot prvega tovrstnega priročnika na Slovenskem, navaja tako odlike kot slabosti dela, vendar je seznam zadnjih znatno daljši. Kritika priročniku očita zlasti neenotno in premalo premišljeno ureditev, prikrojjevanje fraz in pregovorov, prilagajanje slovenskih zgledov tujim vzorcem, neustreznost prevodov, pa tudi naslanjanje na zastarele tuje zglede.

5.8.1.2 Dva tehtna in glede izraženih pripomb skorajda prekrivna odmeva je doživel *Poskusni zvezek Frazeološkega slovarja slovenskega jezika* (2003),²⁹ ki ga je pripravil Janez Keber. Napisala sta ju dva jezikoslovca, ki se raziskovalno intenzivno ukvarjata s frazeologijo (Erika Kržišnik (2004) z Univerze v Ljubljani in Jürgen Petermann (2004) z Univerze v Mannheimu, ki je kritiko oblikoval na osnovi teoretičnega poznavanja področja in slovaropisnih izkušenj). Oba obžalujeta, da se je prepotrebnega, zahtevno zasnovanega, enojezičnega razlagalnega frazeološkega slovarja, glede katerega smo bili Slovenci v primerjavi z drugimi Slovani v veliki zamudi, lotil posameznik in da ga ni oprl na uravnotežen korpus. Oba izpostavljata in analizirata značilne sestavine slovarja, opozarjata pa tudi na razlaganje izvora frazemov in na pripis tujejezičnih frazemov kot na posebej opazni, hkrati pa netipični sestavini slovarja.

²⁹ S poskusnim snopičem napovedano delo je pod naslovom *Slovar slovenskih frazemov* izšlo leta 2011. V časopisu *Delo* mu je naglo sledila poljudnejša kritika (Lenarčič 2012), v kateri je izpostavljenih le nekaj očitnejših spodrseljavev pri izbiri in razlagah frazemov.

Avtorju kompetenco odrekata zlasti za pripis tujejezičnih frazemov. V podrobni metodološki in vsebinski analizi E. Kržišnik je izpostavljenih nekaj odlik in nekaj problematičnih redakcijskih načel, ki napovedujejo pomanjkljivosti slovarja: med njimi npr. nedefiniranost razmerja med uporabo sopomenk in pomensko sorodnih frazemov, nakazana obravnava frazeoloških variant kot dela paradigmatske frazeme, načela izbire ponazarjalnega gradiva itd. Podobne očitke niza tudi Petermannova ocena, kot pozitivno pa izpostavlja zlasti omejitve obravnave na besednozvezne frazeme.

5.8.1.3 Podobno kot so kritike večjezičnih slovarjev, v katere je bil v eni izmed možnih vlog vključen tudi slovenski jezik, prihajale izpod peres tujih jezikoslovcev in hkrati poznavalcev slovaropisja, so se slovenski jezikoslovci kritično odzivali tudi na slovarje s tujim izhodiščem, hkrati pa z vključenim slovenskim jezikom, ki so nastali na tujem. Ustreznost slovenskega deleža v hrvaško-slovanskem slovarju (2006) primerjalnih frazemov je npr. ocenila I. Stramljič Breznik (2007).

5.8.2 Odmeve, ki so bili predvsem obveščevalne oz. seznanjevalne, le v manjši meri pa kritične narave, je doživljalo tudi IMENSKO SLOVAROPISJE.

5.8.2.1 Izidu leksikona *Slovenska krajevna imena* (1985) je npr. sledila kritika (Morato-Vatovec 1987/88), ki so jo spodbudili zapisi krajevnih imen (in izpeljanih poimenovanj) z obmorskega področja. Njen cilj je bil vplivati na popravek navedb v ponovni izdaji leksikona.

5.8.2.2 Izčrpno poročilo z vključenim ocenjevalnim segmentom je sledilo tudi imenoslovnemu delu Pavleta Zdovca *Slovenska krajevna imena na avstrijskem Koroškem* (1993). Pripravila ga je A. Šivic Dular (1994/95). Avtorica opozarja tako na sociološke vidike rabe imen in njihovih dvojnic kot na načine njihove slovarske predstavitve, ki kažejo podrejenost normativnosti.

5.8.3 Sestavek, ki ga je spodbudil izid poskusnega zvezka *Besednodružinskega slovarja slovenskega jezika* (2004) Irene Stramljič Breznik, je v prvi vrsti predstavitvene narave. Avtorica (Snoj 2006) opozarja na gradivsko izčrpnost in veliko informativnost poskusnega zvezka, saj slednji razgrinja vse potencialne rešitve načrtovanega slovarja. Poznavalsko presoja njihovo ustreznost, izpostavlja ključne pojme in posebej primerne rešitve, kritične pripombe, ki zadevajo konceptualno primernost zamišljenega slovarja, pa jedrnato strnjuje v nekaj točk – predlogov. Kritični prikaz je dragocen tudi zaradi opozarjanja na temeljnost in težavnost nekaterih vprašanj (npr. glede pojmovanja in prikaza konverznih tvorjenk pri samostalniku, glede (pomenskih) kriterijev, ki odločajo o tem, ali gre za glagolske izpeljanke s prostomorfemsko sestavino ali ne, in podobno) in na načine reševanja izbrane, slovarske aktualne problematike.

5.8.4 Tudi tipološka umestitev *Velikega slovarja tujk* (2002) v slovensko leksikografijo, ki jo je v okviru posebnega sestavka opravila N. Holz, vsebuje nekaj elementov kritičnosti. Ocenjevalka navaja, da gre zaradi velikega števila zajetih tujk dejansko za terminološki slovar velikega obsega in da je uresničeni koncept v času izida že neaktualen, saj nalogo prikaza vključenih terminologij, etimologije in splošnega besedja uresničujejo drugovrstni (terminološki, etimološki, splošni) slovarji (Holz 2005a: 98). Bolj kritično pa sta bili obravnavani knjižna in elektronska verzija priročnega slovarja tujk (2005), narejeni na osnovi velikega slovarja.

5.8.5 S. Suhadolnik je opravil tudi kritični pretres dveh enciklopedičnih slovarjev (*Male splošne enciklopedije* (1973) in *Leksikona Cankarjeve založbe* (1973)), ki sta bila v času izida slovaropisna novost. Oba izkazujeta tesno naslonjenost na tuja izvirnika. Sestavni del ocene (Suhadolnik 1974), ki kakovost del presoja po ustaljenih leksikološko-leksikografskih merilih, je tudi uvodna zvrstna opredelitev priročnikov ter prikaz razlik med slovarjem in enciklopedijo.

5.8.6 Kritično pozornost si je prislužila tudi elektronska zbirka besed z naslovom *Amebisov besedni zaklad*. Gre za zbirko najpogostejših besed in njihovih oblik, zbranih s predhodnim slovenskim elektronskim slovarskim založništvom. Enote so opremljene z oblikoslovnimi podatki, med katerimi kritika (Logar 2003) odkriva tudi napačne oz. neustrezne, kar je posledica grajane ne vključenosti jezikoslovcev.

6 Zaključek

Skleniti je mogoče s spoznanjem, da so ocene različnih vrst slovarjev, ki so se zvrstile od srede 19. stoletja dalje, koristen spremni pojav slovenske slovaropisne dejavnosti,³⁰ saj v večji ali manjši meri izpostavljajo tako uresničene kot pogrešane in zaželeno značilnosti ter z večkratnim omenjanjem utrjujejo zavest o specifičnosti posameznih vrst slovarjev. Z izpostavljanjem odlik in slabosti oz. pomanjkljivosti slovarjev sooblikujejo slovaropisno normo in prispevajo k njenemu kakovostnemu izboljševanju. Utemeljena slovarska kritika³¹ je gibalo

³⁰ Obstaja tudi del kritike, ki mu iz različnih vzrokov (npr. zaradi nezadostnega upoštevanja jezikoslovnih dejstev, nesistemskega pristopa, prevelike tradicionalnosti ali preočitne vezanosti na ozke, osebne interese) ni mogoče priznavati produktivnosti.

³¹ Obseg sodobne slovenske slovarske kritike širijo in dopolnjujejo tudi kritične misli, vpletene v sicer drugače naravnane obravnave izbrane jezikoslovne problematike. Več elementov kritike npr. vsebujejo teoretična dela (npr. Vidovič-Muha 2000), ki nastajajo ob upoštevanju konkretnih slovarskih del in ki so hkrati spodbujena z razmišljanjem in praktičnimi izkušnjami, pridobljenimi ob njihovi pripravi. Tudi ta udeležujejo pozitivno namero kritike, ki je, pokazati na potrebe ali načine novega reševanja težavnih, za slovaropisje neredko temeljnih vprašanj, prispevajo pa tudi k odstranjevanju manjših pomanjkljivosti.

številnih slovaropisnih izboljšav: tako praktičnih slovarskih kot izboljšav slovaropisne metodologije, vezane na tip slovarja ali univerzalnega značaja, neredko pa prispeva tudi k širjenju in izboljšavam jezikoslovnega védenja.

KRAJŠAVE

SP = Slovenski pravopis; SSKJ = Slovar slovenskega knjižnega jezika; ZRC SAZU = Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti

VIRI IN LITERATURA (v izboru)

Martin AHLIN, Branka LAZAR, Zvonka PRAZNIK, Jerica SNOJ, 2014: Slovar slovenskega knjižnega jezika. Druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja. Izdali Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni inštitut Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2014. 1. knjiga 1152 str., 2. knj. 1150 str. *Jezik in slovstvo* 59/4, 121–127.

Anja BENKO, 2011: Bernard Rajh: Gúčati po antújoško. Gradivo za narečni slovar severozahodnoprleškega govora. *Slavia Centralis* 4/1, 154–159.

Gordana BLAGUS BARTOLEC, 2005: Dobar jezikoslovni priručnik. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovje* 31, 483–485.

Ljudmila BOKAL, 1997: Javnozdravstveni terminološki glosar. *Jezikoslovni zapiski* 3, 201–206.

– –, 2006: S. Škrabec o Pleteršniku in njegovem slovarju. *Škrabčeva misel V*. Ur. Jože Toporišič. Nova Gorica: Frančiškanski samostan Kostanjevica. 137–143.

Anton BREZNIK, 1926: Slovenski slovarji. *Razprave* III. Izdaja Društvo za humanistične vede v Ljubljani. 110–174.

– –, 1938: Iz zgodovine novejših slovarjev. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 33, 17–32, 87–98, 147–165.

Matej CIGALE, 1860: *Deutsch-slovenisches Wörterbuch*. Laibach.

Jarosław DARASZ, 1999/2000: Dve oceni Slovensko-poljskega slovarja. *Jezik in slovstvo* XLV/3, 103–105.

Helena DOBROVOLJC, 2004: *Pravopisje na Slovenskem*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU, ZRC SAZU.

Janez DULAR, 2003: Pravopisni kompromis ali kompromisni pravopis? *Slavistična revija* LI/2, 123–126.

Polona GANTAR, 1997: Kritični pretres poskusnega snopiča Bibliotekarskega terminološkega slovarja. *Jezikoslovni zapiski* 3, 207–218.

Velemir GJURIN, 1983a: Neslovarskost Makedonsko-slovenskega slovarja. *Slavistična revija* XXXI/3, 238–247.

- –, 1983b: O glasbilih in izvajalcih. *Slavistična revija* XXXI/4, 289–318.
- Joža GLONAR, 1919: *Naš jezik*. Ljubljana: Založba »Omladine«.
- –, 1936: *Slovar slovenskega jezika*. Ljubljana: Umetniška propaganda.
- Alenka GLOŽANČEV, 1993/94a: Pisava nazivnih in funkcijskih določil v posebnih besedilnih položajih. *Slava* VII/1, 8–17.
- –, 1993/94b: Vprašanje velike začetnice pri pridevniku BOŽJI (Prispevek k izhodišču za temeljitejšo obravnavo in utemeljitev). *Slava* VII/1, 3–7.
- –, 1995/96: Nekaj pripomb k Teoretični podstavi slovarja novega SP. *Slava* IX/1, 3–15.
- –, 1997: Kratek pregled slovenskega pravopisja od konca devetnajstega stoletja do danes. *Jezikoslovni zapiski* 3, 85–104.
- Janez GRADIŠNIK, 1991/92: Besednjak s Koroškega. *Jezik in slovstvo* XXXVII/6, 170–171.
- Marc L. GREENBERG, 1988: Slovar prekmurskega govora. *Slavistična revija* XXXVI/4, 452–456.
- Vladimir GUDKOV, 1969: Slovensko-ruski slovar. *Jezik in slovstvo* XIV/8, 262–264.
- Milena HAJNŠEK-HOLZ, 1997: Glonar – slovaropisec. *Glasnik Slovenske matice* 21/1–2, 12–20.
- Ermina HARAMBAŠIĆ, 2001: Uzorni ogled za povijesni rječnik. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovje* 27, 373–377.
- Nanika HOLZ, 2005a: Mesto Velikega slovarja tujk v slovenski leksikografiji. *Jezik in slovstvo* L/1, 87–99.
- –, 2005b: Mirjam Beranek (ur.): Priročni slovar tujk. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2005. XVI + 904 str. – Mirjam Beranek (ur.): Priročni e-slovar tujk. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2005. CD-ROM. *Jezik in slovstvo* L/6, 73–76.
- Franc JAKOPIN, 1964: Slovar slovenskega knjižnega jezika (Ob izidu poskusnega snopiča). *Jezik in slovstvo* IX/6, 222–224.
- –, 1977: Megiserjev Thesaurus v prirejeni izdaji. *Jezik in slovstvo* XXII/7, 222–224.
- Janko JURANČIČ, 1965: Pomembno in težko pričakovano slovarsko delo. *Jezik in slovstvo* X/1, 26–29.
- Karmen KENDA-JEŽ, 2006: Slovenska dialektologija v drugi polovici 20. stoletja. *Dia-hronija in sinhronija v dialektoloških raziskavah*. Ur. Mihaela Koletnik, Vera Smole. Maribor: Slavistično društvo Maribor. (Zora 41). 22–30.
- Karmen KENDA-JEŽ, Peter WEISS, 1999: Posebnosti (slovenskega) narečnega slovaropisja. *Zbornik predavanj*. Ur. Erika Kržišnik, Metka Lokar. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete. 27–46.
- –, 2010: Slovenski narečni slovarji: kako je. *Izzivi sodobnega slovenskega slovaropisja*. Zbornik povzetkov. Ur. Marko Jesenšek. Maribor: Filozofska fakulteta. Pišecce: Strokovni odbor Maksa Pleteršnika.

- Drago KLADNIK, 2009: Marko Snoj: Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen. *Geografski vestnik* 81/2, 123–125.
- Jernej KOPITAR, 1809 (1808): *Grammatik der Slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark*. Laibach.
- Tomo KOROŠEC, 2003: Soočenje jezikoslovnih nazorov. *Slavistična revija* LI/2, 113–114.
- Maja KOŠMRLJ-LEVAČIČ, 1997: Ob Gradivu za pomološki slovar. *Jezikoslovni zapiski* 3, 229–341.
- Erika KRŽIŠNIK, 2004: Poskusni zvezek slovenskega frazeološkega slovarja. *Slavistična revija* LII/2, 199–208.
- Ljubov' Viktorovna KURKINA, 1997: F. Bezlaj. Etimološki slovar slovenskega jezika. Tretja knjiga. P–S. Dopolnila in uredila Marko Snoj in Metka Furlan. Ljubljana, 1995. *Ėtimologija* 1994–1996. Moskva, 184–208.
- –, 1998: M. Snoj. Slovenski etimološki slovar. Založba »Mladinska knjiga«. Ljubljana, 1997. 900 s. *Voprosy jazykoznanija* 3, 165–170.
- Simon LENARČIČ, 2002: Čeri v slovenskem slovaropisnem morju. *Sodobnost*, 31–48, 301–314.
- –, 2004: *Popravopis: kaj je narobe in kaj manjka v novem Slovenskem pravopisu?* Ljubljana: Samozaložba.
- –, 2011: Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen. *Delo*, Književni listi, 13. januarja 2011.
- –, 2012: Slovar, ki reče bobu bob, reklom pa samo frazemi. *Delo*, Književni listi, 15. maja 2012.
- Fran LEVSTIK, 1978 (1860): Das deutsch-slovenische Wörterbuch. Blätter aus Krain IV, *Laibacher Zeitung*, 1860, 180–188. V: *Zbrano delo*, Deseta knjiga (1978), 129–141. Nemško-slovenski slovar. 142–152.
- Albina LIPOVEC, 1977: O slovensko-češkem slovarju. *Jezik in slovstvo* XXII/8, 268–270.
- Nataša LOGAR, 2003: Amebisov besedni zaklad. CD-ROM. Ljubljana: Amebis, 2002. *Jezik in slovstvo* XLVIII/3–4, 113–116.
- Majda MERŠE, France NOVAK, Francka PREMK, 2001: *Slovar jezika slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja. Poskusni snopič*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU, ZRC SAZU.
- Joža MEZE, 1976/77: Slovaško-slovenski slovar. *Jezik in slovstvo* XXII/8, 266–268.
- Štefan MICHALUS, 1984/85: Slovensko-slovaški slovar. *Jezik in slovstvo* XXX/1–2, 62–64.
- Jelka MORATO-VATOVEC, 1987/88: Vprašanje poimenovanja naselij in zaselkov v izolski občini. *Jezik in slovstvo* XXXIII/4, 127–129.
- Leszek MOSZYŃSKI, 2004: Słownik języka starosłoweńskiego. *Rocznik slawistyczny, Revue slavistique*/T. LIV, 170–173.

Jakob MÜLLER, 1991: Novo slovensko pravopisje (Slovenski pravopis 1, Pravila 1990). *Jezikoslovni zapiski* 1/1, 191–199.

– –, 1993: Slovar in kritika (1964–1992). *Vprašanja slovarja in zdomske književnosti*. Ur. Martina Orožen, Mateja Hočevnar. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport. (Zbornik Slavističnega društva Slovenije, 3). 51–64.

– –, 1996: Slovar slovenskega knjižnega jezika in kritika z bibliografijo (1960–1992). *Razprave* 15. SAZU, Razred za filološke in literarne vede. Ljubljana, 187–234.

– –, 2009: Kritične misli in zamisli o SSKJ. *Strokovni posvet o novem slovarju slovenskega jezika*, 23. in 24. oktober 2008. Ljubljana: Založba ZRC SAZU, ZRC SAZU. 17–21.

Jožica NARAT, 2007. Slovar stare knjižne prekmurščine. *Slavistična revija* LV/4, 681–686.

– –, 2011: Model zgodovinskega slovarja. *Jezikoslovni zapiski* 17/2, 181–188.

Ljudmila NOVAKOVA, 1969/70: Češko-slovenski slovar Frana Bradača. *Jezik in slovstvo* XV/5, 158–161.

Irena OREL-POGAČNIK, 1996: Kopitar in slovarstvo slovenskega jezika. *Kopitarjev zbornik*. Ur. Jože Toporišič. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti. (Obdobja 15). 139–154.

Jože PATERNOST, 1968: Ob izidu angleško-slovenskega slovarja. *Jezik in slovstvo* XII/6, 200–201.

Jürgen PETERMANN, 1988: Frazeologija v Slovarju slovenskega knjižnega jezika (I–IV). *Sodobni slovenski jezik, književnost in kultura*. Ur. Boris Paternu, Franc Jakopin. Ljubljana: Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani. (Obdobja 8). 301–311.

– –, 2004: Frazeološki slovar slovenskega jezika. *Slavistična revija* LII/3, 345–352.

Maks PLETERŠNIK, 1894/95: *Slovensko-nemški slovar*. Ljubljana: Knezoškofijstvo.

Marko POHLIN, 1781: *TU MALU BESEDISHE TREH JESIKOV*. Laybach.

Janez SAMSA, 1916: Grško-slovenski slovar. *Dom in svet* 29/1–2, 20–24.

Franciszek SŁAWSKI, 1999/2000: Dve oceni Slovensko-poljskega slovarja. *Jezik in slovstvo* XLV/3, 99–102.

Slovar slovenskega knjižnega jezika, 1970–1991. I (1970): A–H; II (1975): I–Na; III (1979): Ne–Pren; IV (1985): Preo–Š; V (1991): T–Ž, Dodatki. Ljubljana: Izdala Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Inštitut za slovenski jezik, založila Državna založba Slovenije.

Slovenski pravopis, 2001: Ljubljana: Izdala Slovenska akademija znanosti in umetnosti in Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša.

Jerica SNOJ, 2006: Besednodružinski slovar slovenskega jezika. *Slavistična revija* LIV/2, 259–263.

Irena STRAMLJIČ BREZNIK, 2007: Željka Fink Arsovski: Hrvatsko-slavenski rječnik poredbenih frazema. *Jezik in slovstvo* LII/5, 73–76.

Stanislav SUHADOLNIK, 1961: Josip Pavlica: Frazeološki slovar v petih jezikih. *Jezik in slovstvo* VI/6, 200–205.

- –, 1974: Dvoje novih leksikografskih del. *Slavistična revija* XXII/3, 340–352.
- –, 1984: Glonarjev slovar slovenskega jezika. *Obdobje ekspresionizma v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi*. Ur. Franc Zadravec, Helga Glušič, Franc Jakopin. Ljubljana: Filozofska fakulteta. (Obdobja 5). 505–516.
- –, 1987: Utrditev in uzakonitev Slovenskega pravopisa 1937. *Obdobje socialnega realizma v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi*. Ur. Franc Zadravec. Ljubljana: Filozofska fakulteta. (Obdobja 7). 499–506.
- Mate ŠIMUNDIČ, 1973/74: Janko Jurančič: Srbohrvatsko-slovenski slovar, 2. razširjena izdaja, 1972. *Jezik in slovstvo* XIX/4, 129–132.
- Alenka ŠIVIC-DULAR, 1994/95: Novo v slovenski imenoslovni literaturi. *Jezik in slovstvo* XL/8, 316–323.
- –, 2000: Bezljaj France, Etimološki slovar slovenskega jezika. Dritter Band P–S. *Linguistica* 40/2, 353–363.
- Jožica ŠKOFIČ, 1998: Stanko Košir, B's'dnjak rutaršće 'n srenščê šprašê, Slovar rutarške in srenške govornice. *Jezikoslovni zapiski* 4, 197–199.
- Stanislav ŠKRABEC, 1895: Novi slovar. *Cvetje z vertov sv. Frančiška* XIV. tečaj/11. in 12. zvezek.
- Hotimir TIVADAR, Peter JURGEC, 2003: Podoba govorjenega slovenskega knjižnega jezika v Slovenskem pravopisu 2001. *Slavistična revija* LI/2, 203–220.
- Jože TOPORIŠIČ, 1994: Teoretična podstava slovarja novega Slovenskega pravopisa. *Slavistična revija* XLII/4, 455–473.
- –, 2003: Z združenimi močmi nad novi Slovenski pravopis. *Slavistična revija* LI/2, 159–175.
- Natalija ULČNIK, 2007: Bogastvo panonskega besedja. *Slavistična revija* LV/4, 675–679.
- Ada VIDOVIČ-MUHA, 1993: Slovnicična obvestilnost slovarja slovenskega knjižnega jezika. *Vprašanja slovarja in zdomske književnosti*. Ur. Martina Orožen, Mateja Hočevnar. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport. (Zbornik Slavističnega društva Slovenije, 3). 35–49.
- –, 2000: *Slovensko leksikalno pomenoslovje. Govorica slovarja*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- –, 2003: Kaj je novega v knjižnem jeziku? – Ob izidu slovenskega pravopisa. *Slavistična revija* LI/2, 117–122.
- Peter WEISS, 1991/92. Poskusni snopič novega gozdarskega slovarja. *Jezik in slovstvo* XXXVII/8, 239–242.
- –, 1993/94a: Pomišljaj in vezaj v Slovenskem pravopisu 1994. *Slava* VII/1, 108–122.
- –, 1993/94b: Uvrščanje priimkov s predimki v enciklopedična in slovarska dela. *Slava* VII/1, 18–29.
- –, 1998: Trije narečni slovarji. *Jezikoslovni zapiski* 4, 189–196.
- –, 1999: Šestdeset in šeststo petdeset šestdelnih šeststopenjskih petdejanjk. *Jezikoslovni zapiski* 5, 169–177.

– –, 2002: Majda Merše, France Novak, Francka Premk, Slovar jezika slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja, Poskusni snopič (Ljubljana 2001). *Jezikoslovni zapiski* 8/1, 157–191.

Marina ZORMAN, 2004: Marko Snoj, Slovenski etimološki slovar. *Slavistična revija* LII/3, 357–359.

SLOVENE LEXICOGRAPHY AND CRITIQUE

A critical response to dictionaries that include Slovene either in headwords or in equivalents begins in earnest in the middle of the 19th century. One could not expect a critical response to manuscript dictionaries prevalent in the 17th and 18th centuries, as they were accessible only to rare individuals. Rudiments of critical evaluation of Pohlin's *Slovene-German-Latin Dictionary* (1781) can be discerned from Kopitar's commentary recorded in his grammar (1808/1809) and his letters. The first broader critique, which was also of a programmatic nature, was of Cigale's *German-Slovene Dictionary* by Fran Levstik (1860).

Critiques followed the publication of all kinds of dictionaries: orthographical, bilingual, terminological, dialectal, etymological, historical, and other kinds of specialized dictionaries, including the *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (1970–1991) [*Dictionary of Standard Slovene*] – the fundamental modern monolingual dictionary. The number of critical reactions shows a high correlation between the significance of the dictionary and the broadness of its application. Lexicographic critique (external and internal) can be considered a valuable byproduct of the Slovene lexicographic endeavors, as it highlights accomplishments as well as deficiencies of dictionaries. By their reiteration it also raises awareness of the specific traits of individual kinds of dictionaries. Last but not least, highlighting the merits and shortcomings of dictionaries contributes to shaping the lexicographic norm, improving its quality, and often to dissemination and advancement of linguistic knowledge.
